

אתר דעת - מכללת הרצוג

הרב יצחק יודית פרנקל, ראש מוסדות חינוך, וראש מוסדות חינוך, וראש מוסדות חינוך.

חובת האדם בעולמו לפי מחשבת החסידות

[illegible]

אתר דעת - מכללת הרצוג

נכנסת לחורבה זו?, "למדתי ממנו", פירושו מהתנהגותו, ולא מדיבוריו.

הבאתי את האימרה הזאת, כדי לקבוע עיקרון ראשון בחסידות: לומדים מהתנהגות האדם ולא מדיבוריו. אדם יכול לדבר בדברי תורה כ"ד שעות, ולהיות רחוק ממושגי התורה כרחוק שמים מן הארץ. "למדתי ממנו" – הפירוש, מהתנהגותו של אדם ולא מדיבוריו. חריפי המוח שבחסידות היו אומרים כעין דוגמא: כאשר בלעם אמר: אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי השם. אומר רש"י: מלמד שחומד ממון היה. הוא מדבר דברים נשגבים: אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי השם, לעשות גדולה או קטנה. אומר רש"י: אל תתרשם מכך, הוא חומד ממון היה! לעומת זאת, כאשר יעקב אומר ללבן: הבה את אשתי ואבואה אליה. אומר רש"י: וכי קל שבקלים אומר כך? אלא להעמיד תולדות התכוון! המסקנה: בלעם מדבר דברים נשגבים אבל כוונתו אינה טהורה! יעקב, לכאורה מדבר דברים פשוטים, של פשוטי עם, אבל כוונתו אמיתית וטהורה. כלומר, קנה המידה שבו מודדים את האדם איננו מה שהוא מוציא מפיו, אלא כיצד הוא מתנהג. ומכאן התשובה לאותם בעלי המוסר בדורות הקודמים אשר העמידו את השאלה – בשביל מה יש צורך לנסוע לרבי? להסתכל, ולהתבונן – הלא ישנם ספרים? אין חולק על כך. אבל התשובה היא: כשם שרופא קובע דיאגנוזה אצל חולה גוף מה דרוש לו: לחולה אחד דווקא דרוש סוכר הרבה, לחזק את כוחותיו; לחולה אחר זה פסול בתכלית, ואסור לתת לו סוכר לפי שהוא חולה בסכרת. בדיוק כך בחולי הנפש: ישנם ספרים שונים, כולם טובים, כולם טהורים, אבל, כלום מותאמים הם לכל אדם? – לא! יש ספר, אשר אם אדם מתבונן בו כשהוא ממילא עצוב ומדוכא,

אתר דעת - מכללת הרצוג

יוסיף לו הספר הזה על עצבותו ועל דיכאון נפשו, והוא יהיה שבור פי מאה יותר מאשר לפני שהסתכל בו. ויש ספר אשר דווקא מחזק באדם את הדעה כי בשבילו נברא העולם, והוא בחיר היצירה והטוב שבהם, ואיך לא תתרומם, ואיך לא תתנשא, וכן הלאה וכן הלאה. בשביל אדם כזה שהוא שבור, ונכה רוח מדי — בשבילו זאת היא התרופה! ואילו לאדם אחר אשר הוא מסתובב ברעיון כאילו עולם ומלואו שלו ומחוץ לקבה וממנו אין כלום, ולא שואל את אף אחד — לאדם כזה צריך לתת אותם הספרים ואותה ההדרכה, אשר מנמיכה את קומתו ואשר קצת שוברת את לבו. אין דבר כולל כל אדם והתרופה שלו. ההדרכה היא אינדיבידואלית, לא לכל אחד ואחד אותו הדבר.

ואחרי דברי הקדמה אלו, נדבר על המושג "חסיד". חסיד, לפי כל מושגי חז"ל, הוא בעיקר בשטח שבין אדם לחבירו, לא בין אדם למקום. אמנם נאמר שמתחסד עם קונו — מתחסד זה משהו אחר לגמרי. חכמינו אומרים במסכת שבת דף קכ, במשנה, שמצילים מפני הדליקה בשבת סל מלא כיכרות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם היו פיקחים עושים אתו חשבון אחרי השבת. והגמרא שואלת: חשבון אחר השבת? האם בכלל חייבים לשלם לו משהו? מהפקירא קא זכו? הלוא הם זכו מן ההפקר. אמר רב חסדא מידת חסידות שנו כאן, אמר רבא חסידא אגרא דשבת שקליו אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקינן. ירא שמים — דש"י אומר כך: חסיד מוותר משלו. ירא שמים, אינו לוקח אצל הזולת, אבל לא מטריח את עצמו בשביל הזולת. רבינו חננאל אומר באותו הדף: אין שום ספק מן הסוגיא בש"ס, שחסיד גדול יותר מירא שמים.

לא באתי כאן כאילו לחלק ציונים, מי יותר גדול ומי פחות גדול. רציתי רק להצביע על כך כי המושג חסיד לפי

אתר דעת - מכללת הרצוג

הגמרא הוא ותרנות, ואם מדברים על חסיד לפנינו משורת
הדין, פירוש הדבר לפנינו משורת הדין בשטחים שבין אדם
לחבירו: יש מקום אחר למושג חסיד, בגמרא בסוף מסכת
הוריות, ששמה מדובר על שלוש מידות בציפורניים, הורקן
— השע, הקוברן — צדיק, והשורפן — חסיד: התוספות
מסבירים שם למה השורפן חסיד? — מפני שמקובל הדבר,
שאם אדם שורף משהו מגופו, זה מזיק לו, מאידך גיסא,
אם מישהו דורך על ציפורניים, גוזזות, אז זה מזיק לאדם.
לכן הוא נקרא חסיד, מפני שהוא מוכן יותר שזה יזיק לו,
מאשר חלילה, אחרי דירוד, על זה יזיק לאחר. בקיצור,
בדוגמאות של חסיד שבש"ס המדובר שהוא מקריב את עצמו
למען הזולת, מעודד את הזולת, משמח את הזולת, עושה
למען הזולת — הכל בשטחים שבין אדם לחבירו.

ומכאן אני בא להגדרה של חובת האדם בעולמו לפני
מושגי החסידות. קיימים בגוף האדם, בין רמ"ח האברים
ושש"ה הגידים — שניים, שהם הינם השולטים, המנהלים
אותו והמדריכים אותו: נאלה הם המוח והלב. יש אדם
אשר המדריך שלו, והמחליט שלו הוא המוח, ויש אדם אשר
המדריך והמחליט שלו הוא הלב. ההבדל בין שני אלה
מתבטא בזאת: מי שהולך אחרי המוח בטוח, הוא שמח
שהוא מחליט וזה החלטה נכונה, אחרי שיקול דעת ושיקול
קר, בלי רגשות, בלי אהבה וכלי שינאה, בלי התלהבות וכלי
שפל. ואילו אדם אשר הולך אחרי לבו, אף פעם אין-אנחנו
בטוחים אם ההחלטה שהוא מחליט היא החלטה צודקת,
מפני שהלב הוא בעל רגשות ונתון להשפעת
לדוגמא: באים שני בעלי דין לפני רב, אם הרב מחליט
לא לפי ההלכה הכתובה אלא רק לפי מבט עיניו, ייתכן
מאד שהוא יטעה. מדוע? — יש בעל דין שיש לו כשרון
יותר לדבר בתחוננים; אחר מדבר בדמעות, אחרי המבע

אתר דעת - מכללת הרצוג

שלו, הוא, סימפאט, והשני הוא, התיפד, והרל הוא, סוף
סוף, בשה והם, ונוצרת איה, שהיא חובה בלבנו של הדיין
לאחר, אבל אם הוא מחליט לאתק, לפטמה שהוא רואה,
אלא, מחליט לפי ההלכה, הרי מחבר ה"שולחן ערוך" כאשר
דיבה על ראובן, ושמעון, הוא לא יראה, לנגד עיניו לאוראת
ראובן, ולא את שמעון, הוא לא היה יכול להיות, מושפע
יותר מן הטענות של ראובן מאשר מן הטענות של שמעון,
ועל כן, כאשר הוא מוציא החלטת לפי ההלכה, אשר אוהו
המחבר של ההלכה, לא ראה לנגד עיניו אנשים אשר ישפיעו
על רגשותיו, בטוח הוא שהוא הולך בקו הנכון, וזהו
אבל מאידך גיסא, עם המרח, לבה אינא פשה לעשות
שום דבר, אפשר להחליט אפשר להכריע אפשר לנתח, אבל
יצירה באה מן הלב, בלי רגשות, ובלית התלהבות, שום דבר
לא נוצר, גם כאן בארצנו כל מה שנעשה ונוצר נבע מן הלב,
מכיוון שלפי החשבון הקר לא היה כל חשבון להשקיע דמים,
תרתו משמע, עד לאין שיעור, והיה כל מיני חישובים לא
לעשות, אבל הנביא אומרת: דברה על לב ירושלים, את
ירושלים בנינו לא עם המוח, אלא עם הלב, עם הרבה רגש,
עם התלהבות, יכול להיות שיש מקומות יותר טובים, יותר
נוחים, יותר קלים, אבל זה לא שלנו, והמלה הזאת שלנו
אומרת, שזה נובע מן הלב, וזהו, וזהו, וזהו, וזהו
מתוך עיקרון זה של מוח ולב לפי חלוקת תפקידים, וזה
אומרת החסידות, שיש להמשיל את המוח הקר על הלב,
הגועש, הלב יוצר את ההתלהבות לעשייה, אבל את ההלכה
האחרונה בכל צעד מצד החיים יש לתת למוח, וזה נקרא
גדלות המוחין, אמחנו מוצאים הרבה מאד בשטח זה
בספרות של החסידות, ואין בכוונתי בהרצאה קצרה לצטט
את הדברים, כי יש הרבה מאד שיש להם חשיבות גדולה

שִׁשִּׁי

אתר דעת - מכללת הרצוג

ה"שמחה"! הרבה נאמר על כך בתנ"ך, בחז"ל ובהרבה ספרים אשר מדברים על התועלת של השמחה. ושוב אותה השאלה: אם כן, מה חידשו? אולם שמחה במושגי החסידות היא לגמרי משהו אחר. כשאדם אין לו במה לשמוח, לא רק מבחינה חומרית, אפילו מבחינה נפשית, אין לו במה לשמוח, הוא דל במעשים, דל במחשבות, כמעט ואין לו כלום במטען שלו, באה החסידות ואומרת שאדם צריך לחפש בעצמו ולמצוא איזה שהיא נקודה, שבה יש תועלת. "אשירה לד' בחיי אומרה לאלקי בעודי", אומר ר' נחמן מברצלב, בעוד מעט שלי — איך האב נאך עפעס — יש עוד משהו. 99% אני אפס, אבל יש לי עוד משהו, יש לי נקודת אחיזה בכל זאת במשהו אחר כך להתרומם. והפסוק ממשיך: ורשעים עוד אינם — פירוש הדבר, מי שאין להם עוד משהו, אין להם אפילו את אותו הקצת, אותו "העוד" אין לו. אין לו שום אחיזה!

מזמור לדוד בבא אליו נתן הנביא, גם כשבא אליו נתן הנביא להוכיחו, ודוד הודה ואמר "חטאתי!", בכל זאת מזמור!!! — טוב שיש מקום לתשובה, ואפשר לחזור. יש עוד איזה שהיא תועלת בי, אבל ההתיימרות הזאת לא צריכה להיות עד כדי כך, שאדם אשר הוא שפל במעשים ובמחשבה, עני בכל ובכל, יתיימר, יסתובב, ויכריז על עצמו ברחובות ושווקים: חסיד אני! קודם לכל לתואר הזה של חסיד ישנם שלבים על גבי שלבים: זריזות וטהרה ופרישות — עד שמגיעים לחסידות. כיצד אפוא קורא היום כל בר בי רב את עצמו חסיד? תשובתם של חסידים הראשונים היתה, שכשם שאדם נוסע מתל אביב לירושלים, הוא למעשה נוסע קודם לכפר חב"ד, אחר כך הוא נוסע לרמלה, אחר כך הוא נוסע ללוד ורק בסופם של דברים מגיע לירושלים. אבל כאשר מי שהוא ישאל אותו לאן אתה נוסע? הוא לא יגיד שנוסע

אתר דעת - מכללת הרצוג

לרמלה או ללוד, יגיד שהוא נוסע לירושלים. מדוע? מפני שזוהי מטרתו הסופית, וכל אלה הינן תחנות בדרך. ולכן תשובתם היתה שנקרא "חסיד" על שם סופו שעולה והולך בדרך זו. אם כי בדרך זו יש עוד הרבה מאד תחנות עד למטרה. ועתה יאמר ר' יוחנן כהן גדול נאמר, ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי. גם ספרי המוסר עמדו על כך. ושואלים את השאלה: הלא מי שעברו רוב שנותיו ולא חטא מובטח לו שלא יחטא? גם נאמר מי שזכות הרבים תלויה בו, אין חטא בא על ידו, ואיך זה קרה? ותשובתם היתה, שתרופות למחלות מסוימות מועילות רק כשהאוויר הוא נקי, ואולם אם האוויר אינו נקי, והוא מלא חידקים של מחלה מדבקת, גם תרופות אינן מועילות. חז"ל רצו לומר כי בזמן ובתקופה שהאוויר היה מורעלת, יתכן היה, שגם מי ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה, לבסוף יהיה צדוקי. ואולם הרבי מקוצק היה אומר: ר' יוחנן שימש שמונים שנה בכהונה גדולה, ולבסוף נעשה צדוקי, פתאום נעשה צודק בעיני עצמו. כל זמן שאדם חושב שהוא איננו צודק, יש לו עוד מה לתקן בעולם. אבל ברגע שאדם מחליט בעצמו שהוא צודק, אז אין לו מה לתקן, כל מה שהוא עושה, הוא עושה בגאווה, בהתנשאות והתנפחות. וזהו אחד הדברים הלא טובים. מצד אחד עצבות, ירידה, שברון רוח — זה מסוכן. מאידך גיסא — התנשאות, התיימרות, היא לא פחות מסוכנת מאשר ירידת רוח. וזהו תלמידו הפעל שם טוב אמרו על הפסוק "הוא עשנו ולו אנחנו", המלה לו יש לה קרי וכתוב: "הבית אשר לא חומה" יש קרי וכתוב: לו עם וי, ולא עם א. ברגע שאתה לא עם א, אז אתה באמת לו עם וי. אולם ברגע שאתה מרגיש בעצמך שאתה לו עם וי, אז לא אתה, אלו היו

אתר דעת - מכללת הרצוג

משחקי מלים. אבל משחקי מלים הללו ביטאו גם שיטות אשר נתלבשו ברמזים וברמזי המזים: כשם שהלכות נרמזו בפסוקים, בתיבות ובאותיות — כך בדברי תורה אין כאן הכנסת פילא בקופה דמחטא. אלה הם רעיונות, דרכי חיים, אלא שהינם מלוכשים בפסוק או ברמז של פסוק, והעיקר בהם: הרעיון. בעל "אבני נזר", שבעצמו היה אחד מגאוני עולם, ועד ימינו הספרים שלו "אגלי טל" ו"אבני נזר" הינם ספרי יסוד בעולם הלומדים, כותב בהקדמה לספרו אגלי טל על ל"ט מלאכות: כשהיית בן עשר הייתי כבר בקי בש"ס, אולם אחר כך כשנכנסתי לפני ולפנים — (הוא היה חתנו של הרב מקוצק) למדתי לדעת שישנה ידיעות התורה וישנה חכמת התורה. ידיעות התורה אין בה שום יתרון לידיעות חכמות אחרות; אחד יש לך ידיעות רבות בחכמה זו, והוא יש לו ידיעות בתורה. אולם חכמת התורה זה משהו אחר זה תלוי בהזדככות הגוף. עד כמה שאדם הוא טהור בנשמתו, מזוכך במידות, הוא יכול להגיע לחכמת התורה, אשר זהו דבר הרבה יותר נשגב ואין לזה קשר עם ידיעות. והוא הוסיף על כך — זה כבר לא נזכר בהקדמה לאגלי טל. על כהן נאמר בתורה שאסור לו להיטמא למת. אבל לקרובים, יטמא נזיר, גם כן אסור לו להיטמא למת, ואסור לו להיטמא לשום קרובים. מה ההבדל? מדוע נזיר אסור לו להיטמא אפילו לקרובים וכהן — כן? והתשובה היא זאת: כהן, נעשה כהן בגלל המשפחה. מפני שהמשפחה היא כהנים אז הוא כהן, לא מעצמו זה נובע, ועל כן הוא גם חייב להם משהו. אבל הנזיר הרי נעשה נזיר מעצמו. לא בגלל מישהו שהיה נזיר במשפחתו, ועל כן הוא אינו חייב שום דבר למשפחה — קדושתו אינה נובעת מן המשפחה, אבל כהן קדושתו נובעת מן המשפחה והוא חייב להם; כנגד זה כהן גדול אסור להיטמא לקרובים מפני שהגדולה שלו איננה

אתר דעת - מכללת הרצוג

בכלי מתכת, מפני שכלי מתכת החומר שווה משהו, ואילו כלל חרס אין החומר עצמו שווה כלום, מפני שהוא רק טיט ועפר, ועל כן ערכו אם יש לו תוך! ואותו הדבר האדם, הוא עפר מן האדמה, ונמצא שהחומר עצמו אינו כלום, אלא כשיש לו תוך יש לו ערך. אבל אם הוא בלי תוכן, אינו כלום, כלום ממש — "עד אנה אשית עצות בנפשי, עד אנה תסתיר פניך ממני". כל זמן שהאדם חושב שיש לו עצות, השם מסתיר פניו ממנו, ואולם ברגע שהאדם מגיע למסקנה שאין לו עצות, ופונה לעצת הבורא עולם, אזי מסתלק הסתר הפנים.

בתקופתנו, תקופת ההסתור בתוך הסתר, כשאבדו כל העצות, והדרכים של בני אדם דרכי תוהו המה, וכל השיטות החדשות פשטו את הרגל, אין אנו יכולים לומר — כדברי חז"ל במס' ברכות על חסידים הראשונים, שהיו שוהין שעה אחת קודם התפילה, ומתפללים שעה אחת, ושוב שוהין שעה אחת, וכך על כל תפילה ותפילה. "מפני שחסידים מלאכתן נעשית ותורתן משתמרת" — אלא עלינו להתפלל בכוונה מיוחדת "והאר עינינו בתורתך, ודבק לבנו במצוותיך, וייחד לבבנו וכו', ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה". וזאת אחרי שהשתדל מצדו לעשות ככל אשר לא ידו להיזהר מנדנוד חטא בין אדם לחברו, ובין אדם למקום — הוא מבקש עצה ותושיה מאת השם — לא תפילה מתוך שיגרא ולא מפני שהתפלל אתמול. אלא כל יום התחדשות חדשה, כשם שהקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: